

Інтегрований підхід як сучасна форма організації навчального процесу

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, зумовлена дослідженням проблеми інтегративного процесу у навчанні. Для цього у статті поставлено ряд завдань, а саме: дослідити рівні дидактичної інтеграції; з'ясувати сутність інтегрованого навчання, що включає інтегровані уроки; охарактеризувати етапи проведення інтегрованих уроків, форми, засоби та умови ефективного проведення інтегрованих уроків.

Ключові слова: інтеграція, інтегрований урок, інтегровані завдання.

Аналіз сучасних педагогічних реалій дозволяє стверджувати, що проблема інтеграції як педагогічного явища слід розглядати в контексті сучасних провідних тенденцій світової педагогічної системи і традицій української освіти. Оскільки поняття „інтеграції” має загальнонауковий зміст і часто використовується у дидактиці вважаємо за доцільне проаналізувати зміст ключових понять.

У загальнонауковому аспекті *інтеграція* (від лат. *Integer* – цілий) – це „процес пристосування і об'єднання розрізнених елементів в єдине ціле при умові їх цільової та функціональної однотипності” [4, 28]. Аналіз науково-педагогічної літератури переконує в тому, що дослідженню проблем інтеграції знань на міжнауковому, філософському педагогічному рівнях вивчали С. Гончаренко, Б. Кедров, Б. Новик, О. Спіркін, В. Тюхтін та ін. Основні положення теорії міжпредметних зв'язків у цілісному процесі навчання були об'єктом дослідження І. Волощука, Н. Лошкарьової, В. Максимової, В. Федорової та ін. Загалом же ця проблематика досліджувалася в дисертаційних працях (Р. Гуревич, О. Левчук, Л. Медведєва, С. Старченко, Ю. Сьомін, Т. Тарасова, О. Тимошенко, М. Чапаєв, О. Янзіна та ін.). Проте, незважаючи на численну кількість досліджень у цій галузі, проблема інтеграції як форми організації навчального процесу сьогодні є мало розглянута. З урахуванням цього метою статті є дослідження проблеми інтегративного процесу у навчанні. Відповідно до мети формулюємо завдання дослідження, а саме: дослідити рівні дидактичної інтеграції; з'ясувати сутність інтегрованого навчання, що включає інтегровані уроки; охарактеризувати етапи проведення інтегрованих уроків, форми, засоби та умови ефективного проведення інтегрованих уроків.

У наукових джерелах інтеграція потрактовано як „механізм самоорганізації хаосу знань” [5, 5], що передбачає „встановлення і посилення взаємозв'язків між науками” [10, 36]. Згідно цих тверджень інтеграція може бути розглянута як мета і шлях створення цілісності. При цьому системні цілісні знання слід розглядати як стан, результат, до якого можна прийти, здійснюючи інтеграцію.

Доведено, що інтеграція виникла як явище фундаментальних наук на фоні своєї протилежності – диференціації, а сам процес інтеграції близький до систематизації. Підтвердженням цьому є погляди Н. Антонова та І. Козловської. Н. Антонова вважає, що інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації [1, 7]. І. Козловська визначає цей термін як „процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що являє собою вищу форму втілення між предметних зв'язків на якісно новому рівні навчання” [5, 32].

На сучасному етапі розглядають три рівні інтеграції, кожен з яких має свою логічну структуру та складається з базису (кооперуючої дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного і технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін) [4, 28-29]. Зупинимося на цьому більш детально.

Першим рівнем дидактичної інтеграції є інтеграційні взаємодії на рівні редукції. Слід зазначити, що редукція – це процес або дія, що призводить до зменшення, послаблення або спрощення чогось, іноді до повної втрати якихось об'єктів, ознак [5]. За цієї умови інтеграція здійснюється у формі міжпредметних зв'язків. Під міжпредметними зв'язками розуміють „систему відношень між знаннями, уміннями та навичками, які формуються в результаті послідовного відображення в засобах, методах та змісті навчальних дисциплін тих об'єктивних зв'язків, що існують в реальному світі” [2, 46]. Ми вважаємо досить цікавою думку А. Коломієць про те, що міжпредметні зв'язки це умова виховуючого та розвиваючого навчання, принцип навчання [6]. У педагогічній науці міжпредметні зв'язки розглядаються і як міжнаукові зв'язки.

Отже, міжпредметні зв'язки, в широкому розумінні слова, – це педагогічний еквівалент дидактичних зв'язків, які реалізуються в навчальному процесі.

²³ Клочко Алла Олексіївна, завідувачка науково-методичного кабінету КЗ Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж

Другий рівень дидактичної інтеграції передбачає синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни. Мається на увазі так званий „внутрішньодисциплінарний синтез, який об'єднує різні теорії в рамках одного предмета” [10, 37]. Такий синтез носить діалектичний характер, дає можливість враховувати диференціацію знань та є методом досягнення єдності наукових знань.

Третій рівень дидактичної інтеграції передбачає наявність теоретичного і технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін. Іншими словами створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегративного курсу [13, 36]. Інтегровані курси, як спосіб інтеграції змісту освіти найбільш поширеними є в початкових класах. Об'єктивною передумовою цього є те, що інтегрований курс може вести сам учитель початкових класів, оскільки йому доводиться навчати дітей цих предметів за традиційних умов. Натомість у старших класах інтегрування окремих предметів, навіть споріднених в один, створює труднощі у підготовці вчителя, тому що вимагає від нього не тільки високої кваліфікації, а й відповідної наукової ерудиції в методах наук, на основі яких створено інтегрований предмет [8, 40].

Зазначимо, що суть інтегрованого навчання полягає в тому, що будова навчального курсу містить окремі розділи, які тісно поєднані. Відповідно до цього метою такого навчання є: формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь; досягнення якісної, конкурентоздатної освіти; створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів в процесі вивчення загальноосвітніх предметів і предметів професійно–теоретичного циклу; активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках; ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання. Серед переваг інтегрованого навчання є те, що інтеграція пожевляє навчальний процес; економить навчальний час; позбавляє від перевтоми [7].

За твердженням Є. Сухаревської, реалізуючи ідею створення інтегрованих навчальних курсів, необхідно дотримуватися певних умов. По-перше, слід визначитися, яким чином методично правильно представляти дитині цю цілісну картину світу. По-друге, потрібно підібрати форму представлення системи наукових знань у інтегрованих навчальних курсах [14, 26]. Аналізуючи ці умови робимо висновок, що представляючи учням цілісну картину світу ми повинні спроектувати ці знання у систему понять і фактів, які б утримувалися у дидактично оформленому вигляді у кожному навчальному предметі та у методичних розробках уроків за темою, що вивчається.

Відтак, інтегрований урок передбачає органічне поєднання на одному уроці відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми. Це сприяє інформаційному збагаченню сприйняття, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що, в свою чергу, дає змогу з різних сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань [7].

Наголосимо, що відмінністю між інтегрованим та традиційним уроком є те, що предметом вивчення (аналізу) на інтегрованому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; своєрідна структура, методи і прийоми, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Залежно від дидактичної мети інтегровані уроки поділяють на: уроки вивчення нового матеріалу; уроки систематизації та узагальнення знань; комбіновані уроки. Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні певні умови, як от:

- правильне визначення об'єкту вивчення, ретельний відбір змісту уроку;
- високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів і учнів при підготовці уроку;
- включення самоосвіти учнів в навчальний процес;
- використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку;
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи; обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів [7].

Дотримання цих умов під час проведення інтегрованих уроків в початковій школі дає можливість підводити учнів до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки на запропоновану тему. Діти мають можливість застосовувати при цьому арсенал своїх знань, життєвий досвід, зробити власні, нехай незначні, але дуже необхідні кожній дитині, умовиводи і пошукові відкриття [12, 49].

Сьогодні існує багато розробок інтегрованих уроків. Вивчення значної кількості інтегрованих уроків та власний досвід їх проведення дозволяють зробити висновок про наявність певної структури такого уроку. Коротко охарактеризуємо ці етапи.

Перший етап проведення інтегрованого уроку – організаційний. Другий – ознайомлення з темою та метою. На третьому етапі під час актуалізації опорних знань учнів важливою є вступна бесіда,

характерною особливістю якої є актуалізація знань з усіх інтегрованих предметів. Час проведення цього етапу має тривати не більше 8-10 хвилин, а підготовка до нього потребує від учителя особливої уваги, а саме: бесіда повинна бути змістовною, лаконічною, чіткою. Якщо уроки з різних предметів за однією темою проводяться окремо, вступна бесіда триває вдвічі довше. Саме тому, об'єднання змісту навчальних дисциплін значно скорочує час на їх опанування і забезпечує різнобічне сприймання предметів чи явищ, що є безперечною перевагою інтеграції. Наступні етапи інтегрованого уроку можуть проводитися по-різному, залежно від теми й мети конкретного уроку [9, 216-217].

Серед різних форм проведення інтегрованих уроків найбільш зручною є бесіда. Вона може відбуватися між учителем та учнями, які розглядають певну проблему чи явище, поступово з'ясовують його суть і закономірності. Учні мимоволі стають учасниками бесіди: наводять нові факти з життя, запитують про незрозуміле, допомагають у розв'язанні проблеми. У вигляді діалогу розглядається значна кількість прикладів. Учитель розкриває певну частину теми. Розпочинається дискусія, в ході якої знаходять істину.

Важливим у процесі практичної реалізації інтегрованого навчання є наявність доступних для вчителів навчальних посібників. Інтегровані підручники бувають двох видів: одні з них об'єднують навчальний матеріал кількох освітніх галузей, інші – інтегрують зміст освіти у межах одного навчального предмета.

Практика роботи у навчальному закладі переконує, що сьогодні навчальний процес потрібно побудувати так, щоб максимально залучити учнів до процесу пізнання. Цього можна досягти через цілісну, логічно обґрунтовану систему інтегрованих завдань [3, 39]. Інтегрованими можна назвати такі завдання, які мають за мету „синтез змісту (способів пізнання) з декількох тем, розділів програми або видів діяльності навколо однієї теми” [12, 46]. Іншими словами, інтегровані завдання це серія (цикл, система) завдань, проведення яких зумовлено пошуками шляхів формування у дитини цілісного світогляду, які важко розвивати в умовах предметної системи навчання.

У загальноосвітніх закладах переважно використовується система інтегрованих завдань, як засіб збудження інтересу до навчання. Основними умовами ефективності інтегрованих завдань при цьому є врахування обсягу, складності і кількості інформації, яка сприймається, навчальних можливостей учнів, психологічної готовності працювати та професійної підготовки вчителя. Аналізуючи шляхи побудови системи інтегрованих завдань, Н. Світловська зазначає, що „ключовим моментом є вибір критеріїв змісту завдання, оскільки навчальний матеріал, який входить до змісту інтегрованих завдань, здебільшого належать до різних предметів і об'єднання його навколо однієї ідеї – питання надзвичайно важливе” [11, 58].

Отже, доведено, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей. Методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо [10, 36-37].

Література

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання / Н. С. Антонов. – К.: Освіта, 1989. – 304 с.
2. Зверев И. Д. Взаимная связь учебных предметов / И. Д. Зверев. – М.: Знание, 1977. – 126 с.
3. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч.-метод. посібник / М. Г. Іванчук. – Чернівці: Рута, 2001. – 97 с.
4. Калягин Ю. М. Интеграция школьного обучения / Ю. М. Калягин, О. Л. Алексенко // Начальная школа. – 1990. – № 9. – С. 28 – 29.
5. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи : монографія / За ред. С. У. Гончаренка. – Львів: Світ, 1999. – 302 с.
6. Коломієць А. М. Міжпредметні зв'язки у контексті проблеми інтеграції / А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 1999. – № 2. – С. 61–66.
7. Пінчук Г. Г. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів: Електронний варіант / Г. Г. Пінчук, О. В. Титар. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/lessons>
8. Рудницька О. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу / О. Рудницька // Початкова школа. – 2001. – № 5. – С. 40 – 43.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
10. Самойленко П. І. Інтеграційна функція навчання основам наук / П. І. Самойленко, А. В. Сергеев

- // Фахівець. – 1995. – №№ 5-6. – С. 36–37.
11. Светловская Н. Н. Об интеграции как методическом явлении и ее возможностях в начальном обучении / Н. Н. Светловская // Начальная школа. – 1990. – № 5. – С. 57 – 58.
 12. Сердюкова М. С. Интеграция учебных занятий в начальной школе / М. С. Сердюкова // Начальная школа. – 1994. – № 11. – С. 45–49.
 13. Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань / М. Сова // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 33 – 36.
 14. Сухаревская Е. Ю. Интегрированное обучение в начальной школе / Е. Ю. Сухаревская. – Ростов / Д., 2003. – 96 с.

Klochko A.

Integrated approach as a modern form of learning process.

Bila Tserkva College of Humanities and Pedagogy, Bila Tserkva, Ukraine

The significance of the material in the article, supported by the investigation of the issue of integrative process in learning. For this a several goals are set in the article, namely: to investigate the level of didactic integration; clarify the essence of integrated education, which includes integrated lessons; describe the stages of integrated lessons, forms, means and conditions of effective integrated lessons.

Keywords: *integration, integrated lesson, integrated task.*